

Література

1. Даніленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю. – К.: Логос, 1998. – 140 с.
2. Інноваційні педтехнології: навчальний посібник / За ред. Дичківської І.М. – Київ: Академ видання, 2004. – 186 с.
3. Олійник В.В. Система педагогічної освіти та педагогічних інновацій / Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – № 4. – С. 65-67.
4. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики: опыты, разработки, теории инновационных процессов в образовании. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.

М.В.Федоренко

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ СУБ'ЄКТНОГО ПІДХОДУ

Головна мета статті полягає у визначенні професійно значущих якостей педагога у контексті суб'єктного підходу, дослідженні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій, визначенні мотивації вибору професії, виявленні професійної спрямованості студентів.

In the article the author defines teacher's main professional qualities in the context of the subject approach, research's the forming of professional valuable orientations, defines motives of the choice of the profession, reveals student's professional tendencies and skiles of setting their professional aims.

В умовах реформування освіти значно посилюються вимоги до особистості сучасного вчителя: рівня його професіоналізму, розвитку самосвідомості, сформованості професійно значущих якостей.

У сучасному суспільстві, де постійно відбуваються соціальні зміни, які вимагають від особистості перегляду своїх життєвих стратегій, роботи по самовдосконаленню, проблема становлення особистості професіонала з розвиненою суб'єктною позицією стає надзвичайно актуальною. Отже, одним із провідних завдань вищої педагогічної освіти на сучасному етапі стає підготовка фахівця, здатного творчо й ефективно здійснювати

професійну діяльність, брати на себе відповідальність, тобто бути суб'єктом професійної діяльності.

Проблема формування професійно значущих якостей стала предметом дослідження багатьох науковців. Так, Ф.Гоноболін, В.Крутецький, Т.Хрусталева розглядають професійно значущі якості як педагогічні здібності. Інші дослідники, зокрема, Н.Кузьміна та Л.Мітіна, виокремлюють професійно значущі якості в контексті професійно-педагогічної діяльності. Ряд вчених, таких як В.Сластьонін, Ю.Поваренков, В.Шадриков та інші розглядають професійно значущі якості як важливі риси особистості професіонала.

У сучасних дослідженнях особистість педагога все частіше розглядається з позиції суб'єктного підходу, де вчитель виступає суб'єктом професійної діяльності, а його суб'єктні якості є професійно значущими. Отже, розглянемо деякі характеристики суб'єктності.

Вивчаючи структуру особистості вчителя-професіонала, І.Зимняя структурувала суб'єктні властивості (якості, характеристики, фактори) у чотири групи: психофізіологічні (індивідні) якості суб'єкта як передумови здійснення ним його суб'єктної ролі, що виступають у якості задатків, здібностей; особистісні властивості, включаючи спрямованість; професійно-педагогічні й предметні знання та вміння як професійна компетентність у вузькому сенсі.

Виокремлені групи суб'єктних властивостей розглядаються І.Зимньою як компоненти структури суб'єкта педагогічної діяльності [3, с. 142].

Спираючись на провідну тезу суб'єктного підходу щодо ставлення особистості до іншої людини, О.Волкова зазначає, що суб'єктність педагога виражається не тільки у ставленні вчителя до себе як до суб'єкта власної діяльності, але й у ставленні до учнів як до суб'єктів їх власної діяльності. У поняття "суб'єктність педагога" О.Волкова включає такі властивості особистості, як: активність; здатність до рефлексії; свобода вибору та відповідальність за нього; унікальність; розуміння та прийняття іншого; саморозвиток [1].

Розвиваючи ідею О.Волкової, у доповнення до виділених характеристик І.Серьогіна до структури суб'єктності педагога

включила такі якості, як свідому творчу активність та усвідомлення своєї унікальності [5].

О.Лебедев пропонує описувати суб'єктні властивості у контексті суб'єктної позиції педагога, до структури якої включає: мотиваційно-ціннісний компонент, що відбиває спрямованість особистості на професійно-педагогічні цінності, утвердження себе в професійно-орієнтованій діяльності, самореалізацію в цій діяльності, розкриття свого творчого потенціалу; когнітивно-творчий компонент, що відбиває інформованість про професійну діяльність і самостійне творче осмислення психолого-педагогічної інформації, співвідношення теорії з практичною реалізацією через планування, моделювання; регуляційно-діяльнісний компонент, який відповідає за реалізацію стратегії в професійно-орієнтованій діяльності [4].

Наведені підходи до розгляду суб'єктних якостей педагога дають нам можливість говорити про те, що суб'єктність педагога уявляється інтегруючою властивістю, на базі якої розвиваються інші професійно значущі якості.

На основі проведеного теоретичного аналізу ми виділили наступні професійно значущі якості педагога, які характеризують його як суб'єкта професійної діяльності:

- педагогічна активність;
- свідомо мотивована вибору професії педагога;
- професійно-педагогічна спрямованість;
- сформованість професійно-ціннісних орієнтацій;
- здатність до рефлексії;
- цілепокладання;
- компетентне вирішення професійно-педагогічних завдань (прийняття ефективних педагогічних рішень).

У процесі формувального експерименту ми з'ясували, що із виділених нами професійно значущих якостей педагога, які формуються протягом всього навчання, є якості, що найбільш інтенсивно складаються на 1-3 курсах навчання. Це – педагогічна активність, свідомо мотивована вибору професії педагога, професійно-педагогічна спрямованість, професійно-ціннісні орієнтації, здатність до рефлексії.

У контексті нашої роботи та моніторингу якості професійної підготовки фахівців педагогічної освіти, який

здійснюється на психолого-педагогічному факультеті ЛНПУ імені Тараса Шевченка кафедрою дошкільної та початкової освіти, нами було проведене лонгітюдне дослідження процесу формування виокремлених професійно-значущих якостей у студентів спеціальності „Початкове навчання” протягом трьох років навчання, яке дозволило виявити його динаміку. В експерименті брали участь дві групи студентів з першого по третій курс кількістю 55 осіб. Оскільки дослідження мало лонгітюдний характер, то вибірку складала ті ж самі студенти протягом трьох років навчання.

Для діагностики сформованості професійно-ціннісних орієнтацій студентам була запропонована методика „Визначення життєво-професійних цінностей”, яка включає 34 твердження, з них 13 тверджень були професійно орієнтованими. Ми запропонували вибрати та розташувати життєво-професійні цінності за ранговими місцями - від найменш значущої до найбільш значущої цінності. Аналіз виборів, які студенти поставили на перше – п’яте місце, показав такі результати. Більшість студентів першого курсу на перше місце поставили здоров’я – 25 %; на друге – наявність хороших і вірних друзів – 16,7 %; на третє – цікаву роботу – 16,7 %; на четверте ще раз – наявність хороших і вірних друзів – 16,7 % (що було несподіваним і свідчить, на нашу думку, про те, що такий вибір є протиположним нестійкому суспільному клімату); на п’яте – кар’єрне зростання – 13,9 %.

Ті ж самі студенти на другому курсі зазначили наступні варіанти виборів. Такі життєво-професійні цінності, як здоров’я і суспільне визнання студенти другого курсу вивели на перше місце по 18,20 %; на другому місці – любов до дитини – 18,20 %; на третьому – професійна компетентність – 13,66 %; на четвертому – вміння розуміти дитину – 13,66 %; на п’ятому – наявність хороших і вірних друзів – 13,66 %. На третьому курсі для студентів на першому місці постає любов до дитини – 23 %; на другому – професійна компетентність – 17,65 %; на третьому – кар’єрне зростання – 17,65 %; на четвертому – спілкування з учнями, колегами, батьками – 17,65 %; на п’ятому – вміння розуміти дитину – 17,65 %.

Таким чином, аналіз результатів проведеного дослідження за методикою “Визначення життєво-професійних цінностей”

показує динаміку росту професійних цінностей, які не були домінуючими на першому курсі, оскільки більшість студентів обирало життєві цінності – здоров'я і наявність хороших і вірних друзів, протягом навчання в університеті. На другому й третьому курсах опанування спеціальних знань з циклу психолого-педагогічних дисциплін, серед яких наскрізно читалися спеціальні професійно спрямовані курси (вирішення педагогічних ситуацій, моделювання професійної діяльності тощо), студенти переважно обирають професійні цінності та цінності, що допоможуть їм в опануванні професії.

Також у ході нашого дослідження ми спробували визначити мотивацію вибору професії, застосувавши відповідну анкету з 14 питань.

Для визначення мотивації вибору професії студентами ми зосередилися на аналізі відповідей на запитання “Чому я обрав професію вчителя?”. Відповіді студентів першого курсу показали, що немотивованих виборів виявилось 7,15 %; мотивованих – 92,85 %. У студентів другого курсу мотивовані вибори склали 85,66%; немотивовані – 14,34 %. На третьому році навчання студенти показали такі результати: 5,9 % – немотивовані вибори професії; 94,1 % – мотивовані вибори професії.

Не дивлячись на те, що на другому курсі чисельно зменшилась кількість мотивованих виборів, але змістовно рівень мотивації вибору студентами професії виріс. У процесі навчання в студентів відбувається зміна ієрархії мотивів вибору професії. На першому курсі більшість студентів (71,45 %) мотивують свій вибір професії любов'ю до дітей, бажанням спілкування з ними. Другий курс у виборі професії також віддає перевагу любові до дітей (45,65 %), але 11,36 % відповідей вказують на більш високий, усвідомлений рівень мотивації у своєму виборі, про що свідчать такі відповіді, як: “щоб покращити якість освіти”, “відчуваю, що зможу стати хорошим учителем”, “це те, чим я хочу займатися в майбутньому”. Третій курс мотивує свій вибір професії тим, що їм подобається спілкуватися з дитиною (82,34 %); 11,77 % студентів хочуть бути компетентними фахівцями в обраній галузі, що теж говорить про більш усвідомлену мотивацію вибору професії.

Отже, за результатами проведеної діагностики можна зазначити, що професію більшість студентів обирають свідомо, в

процесі навчання у майбутніх педагогів змістовно змінюється структура мотивів, зростає усвідомленість мотивів вибору професії. Тобто, усвідомленість мотивації вибору професії можна вважати, на нашу думку, однією із професійно значущих якостей педагога, яка формується у студентів у процесі навчання у ВНЗ.

Важливим аспектом професійної педагогічної підготовки ми вважаємо розвиток цілепокладання, що з точки зору значної частини дослідників цього аспекту (Н.Кузьміна, В.Сластьонін, Л.Карпова, Н.Ничкало та інші) є однією з провідних характеристик суб'єкта професійної діяльності. Одним із завдань нашого дослідження щодо формування Я-образу педагога було вивчення здатності студентів бачити свою майбутню професійну мету й свідомо її визначати.

Під час анкетування ми проаналізували відповіді на запитання "Моя професійна мета?". Ми отримали наступні відповіді: 37 % студентів першого курсу хочуть стати хорошим фахівцем; 13 % – знайти хорошу роботу; 50 % показали розрізнені відповіді, а саме: закінчити ВНЗ з відзнакою, виховати морально здорових дітей, досягти будь-якої мети тощо. Студенти другого курсу дають такі відповіді: 25 % – навчити дітей (певним знанням); 18,75 % – стати компетентним педагогом; 18,75 % – виховати особистість; 15,62 % – не визначили професійної мети; 6,25% – бажають досягти поваги оточуючих; 6,25% – хочуть досягти високих професійних цілей; 3,13 % – хочуть мати активне діяльнісне життя; 3,12 % – орієнтовані на отримання знань. Трьохкурсники відповіли таким чином: 52,94 % – хочуть стати професіоналом; 17,64 % – у всьому досягти хороших результатів; 11,76 % – навчати дітей; 11,76 % – орієнтовані на отримання знань; 5,9 % – бути цікавим іншим.

Підсумковий аналіз показує, що переважна кількість студентів не бачать своєю майбутньою професійною метою всебічний розвиток дитини. Більшість відповідей носили особистісні мотиви визначення професійної мети.

Так, на першому курсі 80 % студентів при визначенні професійної мети користувалися особистісними мотивами і тільки 20% відповідей були спрямовані на особистість учня. У студентів другого курсу 37,5 % відповідей були спрямовані на власну особистість студентів і 43,75 % студентів професійною метою

вважають розвиток особистості учня. На третьому курсі 11,76 % студентів визначили професійну мету, яка направлена на розвиток учня, інші відповіді носили особистісні мотиви. Також є невелика кількість студентів, які взагалі не визначили професійну мету. Отримані результати свідчать про те, що студент недостатньо усвідомлює себе суб'єктом професійної діяльності, оскільки не виявляє повною мірою однієї з головних ознак суб'єктності – орієнтації на розвиток особистості іншого, тобто у нашому контексті – особистості учнів. Отже, цілеспрямований розвиток суб'єктних професійно значущих якостей у майбутніх педагогів є однією з передумов підвищення якості освіти.

У ході експерименту ми провели діагностику на виявлення професійної спрямованості студентів за методикою Т.Дубовицької [2]. Отримані результати показали, що 70 % студентів виявили високий рівень професійної спрямованості; 30 % – середній. Отримані дані свідчать про те, що майбутня професія подобається студентам і вони бажають навчатися професії, яку обрали.

Перші результати замірів свідчать про те, що професійно значущі якості, які характеризують педагога як суб'єкта професійної діяльності, формуються в процесі навчання у ВНЗ за умови створення відповідного освітнього середовища. Проведене нами дослідження дозволяє також зробити висновки і про те, що протягом навчання в університеті простежується динаміка зміни ціннісних пріоритетів – від життєвих до професійно орієнтованих цінностей. Виявлений студентами рівень професійної спрямованості свідчить про достатньо свідомий вибір ними професії і вони бажають навчатися обраному фахові.

Сьогодні важливо звернути увагу на формування професійно значущих якостей, які будуть характеризувати вчителя як суб'єкта професійної діяльності, тому що у процесі фахової підготовки ми переважно формуємо здатність до саморозвитку вчителя, але не враховуємо, що змістом педагогічної праці є всебічний розвиток особистості учня.

Таким чином, експериментальні дані наголошують на необхідності зміщення акцентів професійної підготовки майбутніх педагогів з когнітивної орієнтації на формування їх суб'єктних властивостей, які, на нашу думку, є мета-якостями в структурі особистості професіонала.

Подальшими перспективами нашого дослідження ми вважаємо цілеспрямоване формування професійно значущих якостей педагога в контексті суб'єктного підходу, де в першу чергу змістом педагогічної діяльності є розвиток особистості учня.

Література

1. Волкова Е.Н. Субъектность педагога: теория и практика: Автореф.дис.док.психол.наук.:19.00.07. / Нижегородский институт развития образования. – Нижний Новгород, 1998. – 50с.
2. Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов // Психологическая наука и образование. – 2004. – № 2. – С. 82-86.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. Изд.второе, доп., испр.и перераб. – М.: Логос, 2002. – 384 с.
4. Лебедев А.С. Формирование субъектной позиции в творческой деятельности у студентов педколледжа: Автореф. дис. к.п.н.: 13.00.01. / Московский педагогический государственный университет. – М., 2001. – 20 с.
5. Серёгина И.А. Психологическая структура субъектности как личностного свойства педагога: Дис...канд. пед. наук. – М., 1999. – 154с.

В.М.Жукова

ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ ІНФОРМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

В статье рассматривается изучение уровня подготовленности абитуриентов на физико-математические специальности ВУЗ к применению средств ИКТ. Выделяются группы критериев ИК у будущих учителей математики.

The article deals with the study of level of the preparation of the using of the informatics technology of the school-leavers on the physics and mathematics department of the highschool. The groups of the formation's criteria of the inform competence are selected by the future teachers of the mathematics.

Дуже актуальним у наш час стало питання інформатичної компетентності спеціаліста, що сприяє успішному самовизначенню молоді у світі праці, неперервної освіти, міжособистісних